

יחס הכבוד

אחרי שראינו מספר הסברים על המושג 'הוד', נראה שוב את הפיסקה על רב חסדא ורבה בר רב הונא, שבה הרב הזכיר את הביטוי 'מעטים הוד אור כשלמה':

**אמרה להו מאי אעביד לכו, דלא מקנח לכו בחספא, ולא קטיל לכו כנה
אמניכו, ולא שליף לכו ירקא ואכיל לכו מכישא דאסיר גינאה.¹**

השכל הצלול, שתוצאתו המעשית היא הצדק כמו שהוא, באדם ובעולם, מכוון הוא להתרומם ממחשכי הדמיון באדם וממאסריו בעולם. כח השליטה האישית הנוטה לצד הרשעה, מקור הכשפים, מיוסד הוא על היסוד הדמיוני בעולם, שלא פחות מבאדם ונפשו רבו עלילותיו ביקום.

המתעלים ביחס הכבוד הנובע ממקור הקודש, לכל ערכי החיים הגדולים עם הקטנים, מעטים הוד אור כשלמה על כל החיים ותפקידיהם, וכל מהותם הולכת ומתקשרת בקשר השכל האלהי, המתעלה מכל סיגי דמיונות כוזבים ונפסקים. ההבטה האלהית על החיים, נותנת לכל תפקיד ערך ושיווי. דבר המשול כחרסית שאין הנאה וערך לא לו ולא לתוצאותיו, אינו נמצא בכל פינות החיים שבאדם. כל מעשיו בהיותם לשם שמים אינם מניחים מאומה להעזב מחוגם, גם השפל והבזוי שבשימושי החיים, לא ירד עד האפסיות של השיווי שהוא מתבטא בחספא.

מבט כזה על קודש החיים, מעלה את האדם ומגדלו מעל כל המעשים הדמיוניים והשפעותיהם. החסד הולך ומתרחב, מסתעף גם במקום שאין לו מקום, להביא גם שם איזה סילוד נגד אכזריות שאין מנוס ממנה על פי הטבע וסדר החיים. הרמשים, אויביו ומזעזעיו, לא בלא עירוב של רחמים יתבערו. הכלים, מלבושי האדם המעטרים אותו הוד תפארת אדם, גם מאבקת רצח זה נקיים יהיו.²

¹ שבת, דף פב, עמוד א. [תרגום: אמרה להם: מה אעשה לכם, שאיני יכולה לעשות לכם כשפים. בגלל שאינכם מקנחים בחרס, ואינכם הורגים כינה בבגדיכם, ואינכם מוציאים ואוכלים, שום, כרישא ובצל, מאגודה שאוגדים הגננים, אלא אתם מתירים האגודה תחילה].

² עין איה שבת, פרק שמיני, סעיף מט.

צדק

השכל הצלול, שתוצאתו המעשית היא הצדק כמו שהוא, באדם ובעולם, מכוון הוא להתרומם ממחשכי הדמיון באדם וממאסריו בעולם.

'השכל הצלול, שתוצאתו המעשית היא הצדק'. יש שני אפשרויות להסביר את המשפט הזה: אפשרות אחת, שהשכל הצלול הוא החכמה העליונה, ואז התוצאה שלו היא 'כנסת ישראל', שהיא העולם הרגשי שאנחנו חיים בתוכו. אפשרות שניה שכבר מתחילת המשפט אנחנו עסוקים בכנסת ישראל, ואז השכל הצלול הוא הצד הפנימי של כנסת ישראל (הנשמה של כנסת ישראל), והתוצאה המעשית היא הצדק. לפי שני ההסברים צדק הוא איך שהשכל מצמצם ומצר את עצמו כדי להיכנס בתוך הכלי – העולם הרגשי.³ הסיבה להעדיף את ההסבר השני, היא הביטוי צלול, החכמה העליונה בדרך כלל נקראת 'שכל בהיר', הביטוי צלול מבטא השפעה על המרחב, אז הוא שכל והוא צלול, לכן זה מתאים להיות הצד הפנימי של כנסת ישראל.⁴

אם נלך עם ההסבר השני, הצדק שמתואר כאן הוא אחד הביטויים של מידת הדין. המשמעות היא שיש בכנסת ישראל בחינה של דין ששופטת את האדם,⁵ כיוון שהשכל הצלול רוצה להרים את האדם ממחשכי הדמיון.

כח השליטה האישית הנוטה לצד הרשעה, מקור הכשפים, מיוסד הוא על יסוד הדמיוני בעולם, שלא פחות מבאדם ונפשו רבו עלילותיו ביקום.

את כוח השליטה הזה הרב הסביר בסעיף הקודם: 'אין קץ לגודל הרשעה והזוהמא שיוכל האדם להתמכר להן, ולהוציא אל הפועל בהן ועל ידן את שלטונו האצור בקרבו על היקום הסובבו, והן הן מעשי כשפים וכל פלגותיהם וענפיהם'.⁶ אלו אנשים שבעצם מתמכרים לעולם – בתוך כל אחד יש את התמצית של העולם, ואנשים מיוחדים יודעים ללמוד את זה, להביע את זה ולהוציא את זה אל הפועל, אלא שהם נגררים אחרי הרע.

המצב כיום הוא שהעולם לא מושלם ולא מתוקן, לכן מי שמתמכר אליו, מתמכר לעומקים וממדים שקשורים אל המציאות אבל הם רעים, והוא מתמכר להם ונגרר לתוך הרע.⁷

³ עיין 'לבוש ההוד ד'.

⁴ מלבד חלוקת מדרגות מלמעלה למטה, לכל מדרגה יש גם חלוקה מפנים לחוץ. לכן מלבד השכל הבהיר שהוא מדרגה עליונה של 'חכמה', יש גם בתוך הרגש בחינה של שכל, שהיא הפנים של הרגש. [א.ש.ל.]

⁵ כך מסביר בשערי אורה (שער א) – 'צדק ילין בה', אדם לא הולך לישון בירושלים בלי שהוא עובר ייסורים, בגלל שמידת הדין שופטת אותם. [מידת הדין לא באה בתור נקמנות, אלא היא מנקה ומטהרת, היא באה בשביל להרים את האדם. א.ש.ל.]

⁶ עין איה שבת, פרק שמיני, מח.

⁷ עיין 'לבוש ההוד ד' (עמ' 7 והלאה). עיין גם 'שחיטת יצר הרע ד'.

רואים שהרע הוא לא רק משהו טכני, אלא הוא דבר ממשי ועמוק, לא פחות מבאדם ונפשו הוא פועל ומשפיע גם בתוך היקום. וכל עניינו של השכל הצלול הוא לצאת מהדבר הזה, לא להתמכר לעולם ולרע שבו ולא להיות מושפע מהם.

יחס הכבוד

המתעלים ביחס הכבוד הנובע ממקור הקודש, לכל ערכי החיים הגדולים עם הקטנים, מעטים הוד אור כשלמה על כל החיים ותפקידיהם, וכל מהותם הולכת ומתקשרת בקשר השכל האלהי, המתעלה מכל סיגי דמיונות כוזבים ונפסקים.

'המתעלים ביחס הכבוד הנובע ממקור הקודש'. ישנם כמה רמות של 'הוד': הראשונה היא ההוד שיש בטבע הישראלי; השניה היא ההוד של הטלית הקטן, האור של המצווה, איך שהאור העצמי מצר את עצמו ומאיר באדם; השלישית היא ההוד שמאפשר לברך את ה', והרביעית קשורה לגדלות ה'⁸; והחמישית היא לבוש של הקב"ה; כל ההסברים האלו להוד קשורים למילים, 'יחס הכבוד הנובע ממקור הקודש'. 'מקור הקודש' הוא החכמה העליונה, 'יחס הכבוד' זו השכינה שמאירה בנו, זהו תיאור של האור המאיר בתוך החיים, איך שהקב"ה שוכן בנו. ככל שאדם מואר באור אלוקי יותר גדול, ככה גם ההוד גדול. כאן הרב מכניס את הביטוי הוד לתוך הפסוק, 'מעטים הוד אור כשלמה'⁹. זוהי ההארה הכי גבוהה של ההוד. השלמה קשורה למושג שנקרא 'מיתת המלכים'¹⁰. השלמה היא מידת הדין שקדמה לעולם, היא המחשבה האלוקית הכי מקורית, איך שאור אין סוף מאיר בתוך החיים. ההוד שקשור לשלמה, הוא איך שאור אין סוף נותן את המשמעות לכל הממדים שיש במציאות.

תמיד היחס בין השכל, היופי, האיכות, לבין החיים נקרא הוד. ה'הוד' הוא איך שהצד האיכותי המופלא שוכן בתוך המציאות, ונותן לה את הערכים שלה.¹¹

⁸ עיין 'לבוש ההוד ו'. על פי עולת ראה א' עמ' י-יב.

⁹ על פי תהילים קד ב, בפסוק כתוב רק 'עוטה אור כשלמה' וכאן הרב הוסיף את הביטוי 'הוד'.

¹⁰ שבעה מלכים שמתוארים בבראשית פרק לו, לא-לט. על פי הנסתר הם נקראים מלכי התוהו שקדם לעולם, הם בעצם מתארים את הכוחות שגלומים בעולם, את הצורך של העולם. [א.ש.ל.]

¹¹ אנחנו פוגשים את ההוד בעולם הרגשי שלנו. גם העולם הרגשי שלנו בנוי מכמה ממדים של יופי ושל חסד

(עיין, עין איה ברכות ז, ט). כשאדם מתפלל הוא כמו ששונה שנפתחת (הקדמה לעולת ראה, עמ' יא, ב), 'יש שתי שושנים (עולת ראה

ב, עמ' תלר, ג), שושנה של שחרית ושושנה של ערבית. שושנה של שחרית היא הבינה, היחס, הכבוד. שושנה של ערבית היא המלכות, היא הרגש שלנו. זה קשור גם לאיך שהתפילות מופיעות (עין איה ברכות, ד, ב): תפילת שחרית

היא עמידה – אדם צריך להעמיד את עצמו מול עולם הבא, להחיות חיי שעה בחיי עולם, זה היחס של הבינה; תפילת מנחה היא שיהי, זו ההתפשטות; ולאחריה באה תפילת ערבית, שהיא תפילה של פגיעה – תפילה של רוח הקודש, כשאדם כבר טיהר וקידש את עצמו והוא מגיע למדרגה שהוא כבר מוכן להארות אלוקיות.

ה'שלמה' היא לבוש של הקב"ה, אבל היא איננה לבוש במובן החיצוני, כמו לבוש שבא להסתיר ערווה במובן המקולקל, אלא היא לבוש שבא לתת ביטוי לעומקים של המציאות¹² – כל המציאות היא לבוש של הקב"ה ועוטה אור כשלמה הוא הלבוש הגדול ביותר, הפנימי ביותר, הוא קשור לנקודה שהקב"ה נותן לפי המידה שלו. כשהקב"ה נותן לפי המידה שלו, הדבר נוכח במציאות. הקב"ה נוכח במציאות בשתי אופנים, האחד הוא המציאות עצמה כיצירה אלוקית, אבל יש אופן נוסף שהוא הקב"ה עצמו שנוכח בתוך המציאות.

המשל לזה הוא כמו היוצר שיש לו שתי בחינות ביצירה, אחת היא היצירה עצמה, שהיא חשובה לו מאוד¹³, והשניה היא הצד האוטנטי – שהוא נוכח בה כל הזמן. 'עוטה אור כשלמה' זו הנוכחות של הקב"ה במציאות. כשהקב"ה נוכח במציאות, המציאות מקבלת הארה של יופי מאוד עליונה, יופי של אור אין סוף. הביטוי של היופי הזה הוא חופש, חופש הוא לא רק במובן של לבחור בין טוב לרע, אלא חופש במובן המקורי שלו, הוא כל האפשרויות כולם, במובן שהן מבטאות את היכולת האלוקית. בדוגמה של היוצר והיצירה, החופש הוא הנוכחות של היוצר בתוך היצירה – היצירה מכילה גם את כל החלומות שלו ואת כל הדברים שהוא לעולם לא יוכל לבטא. החופש נותן לעולם את הערך.¹⁴

כתר

ההוד הוא נקודה מאוד חשובה אצל הרב, הוא הופך את העולם להיות לכתחילאי. העולם איננו 'עלמא דשיקרא' ו'סיטרא אחרא', שרק אחרי הרבה עבודה ניתן לחיות אותו באופן אלוקי; אלא מיד הוא עולם של הוד, הוא לבוש אלוקי.

ההוד הוא מה שעושה את ההבדל בין עשרת הספירות של הקדושה לעשרת הספירות של הקליפה¹⁵, לטומאה אין הוד לכן הספירה העשירית, זו שמקבילה לכתר, היא בספק, הנקודה היא שבאמת אין אצלם רצון, ובעצם אין חופש. ללא הנוכחות האלוקית אין חופש. אז לכאורה יש עולם ויש סוציאליזם וקומוניזם ויש חיים, אבל אין חופש. אפילו אצל שפינוזה שהיה שיכור אלוקים, לא היה חופש¹⁶, בגלל שהכל נתון בתוך סד, אפילו אלוקים הוא דבר רציונאלי. ואילו ההסבר של ההוד אומר שיש חופש בגלל שיש איזשהו יופי פנימי של אור אין סוף שמאיר.

¹² עיין, עין איה ברכות, פרק תשיעי, רנח.

¹³ היא חשובה לו כיוון שהיא המפעל שלו. אבל היא איננה בהכרח זהה לו. [א.ש.ל.]

¹⁴ עיין גם בביאור של הרב על 'אדון עולם' (עולת ראייה א, עמ' מו והלאה), בו הוא מסביר את הסוגיות האלו. וכן באורות הקודש ב, עמ' תקכו-ח.

¹⁵ עין איה שבת, פרק שמיני, מז.

¹⁶ מאמר 'עבודת אלוהים'. (עקבי הצאן, עמ' קנג).

מה שחשוב לנו בהקשר של יום העצמאות, שבעצם מה שמאפיין את מדינת ישראל (שבאה לבטא את האלוקות הפרטיקולארית שלנו), היא הנקודה שיש יחס לעצם, בניגוד לשיטה של הקליפה ששם הכתר מסופק ואין אליו יחס של וודאות. לזה הרב קורא: 'המתעלים ביחס הכבוד הנובע ממקור הקודש', במקום כזה יש יחס, ממילא 'כל לגימה ולגימה של החיים מלאה בנועם ה'¹⁷.

חילוניות

ההבטה האלהית על החיים, נותנת לכל תפקיד ערך ושיווי. דבר המשול כחרסית שאין הנאה וערך לא לו ולא לתוצאותיו, אינו נמצא בכל פינות החיים שבאדם. כל מעשיו בהיותם לשם שמים אינם מניחים מאומה להעזב מחוגם, גם השפל והבזוי שבשימושי החיים, לא ירד עד האפסיות של השיווי שהוא מתבטא בחספא. מבט כזה על קודש החיים, מעלה את האדם ומגדלו מעל כל המעשים הדמיוניים והשפעותיהם.

בעצם יוצא שאנחנו אוהבים את החיים בהארה הרבה יותר גבוה מהאנושות – 'ההבטה האלהית על החיים, נותנת לכל תפקיד ערך ושיווי'. כלומר, אין לנו בעיה עם העולם, להיפך אנחנו אוהבים אותו, יש לנו בעיה עם הרדידות של העולם, עם החילון שלו. לדוגמה, יש לנו בעיה לראות אדם שוטף את המכונית בשבת עם מכנסים קצרים וגופיה – הוא חסר משמעות. אבל וודאי שהעולם הוא בעל משמעות הרבה יותר גדולה, הוא שלמה של הוד אלוקי, הוא שלמה של יופי, בדומה ליצירה שכל תו וכל פסיק בתוכה הוא בעל משמעות. אין פינה בחיים שמצוי בה חרסית – זה תיאור חריף, הוא לא מתכוון רק באולמות המפוארים, שם גם אצל אומות העולם אין חרסים, הוא מתכוון למקומות המכוערים של האדם¹⁸, גם שמה אין דבר שאין לו ערך לו ולתוצאותיו.¹⁹

יש לזה משמעות גם לעבודת ה', כיוון שאין כזה דבר להיות מחוץ לגודל האלוקי. זה שונה מהשיטה שאומרת לאדם 'בוא נחפש את הנקודה הטובה שלך', 'אם נחפש טוב בטוח נמצא' – תפיסה זו בסופו של דבר מסכימה שהאדם חשוך לגמרי והוא בנפילה מתמדת. זה שונה גם מהתפיסה של הרב שג"ר: שכשהכל נופל והכל חסר משמעות דווקא אז הוא שמח, לא בגלל שיש שמחה אלא שהוא מחליט להיות שמח – זו אמנם עצה טובה להיות שמח גם במצב הכי קשה, אבל זו עדיין לא נתינת ערך לכל דבר. אצל הרב העולם הוא הוד, ממילא אין דבר שאין לו ערך, לא קיים חרס.

¹⁷ על פי אורות עמ' קיב.

¹⁸ זה קשור לסוגיות על השד של בית הכיסא עין איה ברכות, ט, רמב"ר-רמז. הדרך להינצל ממנו היא לראות את ההוד שיש בחיים. המשמעות היא שאפילו בית הכיסא איננו מקום חסר ערך – זו הכוונה שבכל פינות החיים אין חרס.

¹⁹ במבט של הלל לכל אדם או שיש ערך עצמי, או שלתולדות שלו יש ערך עצמי. (עין איה שבת, פרק ב, קיב).

עשר קליפות

עשר הספירות של הקליפה מחולקות לשלוש קבוצות, שלוש העליונות מקבילות ל'חכמה' 'בינה' ו'דעת', הן מבוטאות באוכלים שאינם ראויים כלל לאכילה. שלוש השניות מקבילות ל'גבורה' 'חסד' ו'תפארת' הן מבוטאות באוכלים שראויים לאכילה רק אחרי תיקון ובישול. ארבע האחרונות, מקבילות ל'נצח' 'הוד' 'יסוד' ו'מלכות', הן מבוטאות בדברים שאין בהם כל בעיה מלבד העובדה שהם חסרי משמעות ומגעילים.

שלוש העליונות קשורות לכך שלאומות העולם אין יחס לעצם, לכן הן אינן ראויות לאכילה, לא שייך ללמוד בהם מאומות העולם. כך הרב אומר על קנט²⁰: אפשר ללמוד ממנו את המידות, שהכל אימננטי, אפריורי ועוד כל מיני, אבל לא שייך ללמוד ממנו את היחס לעצם – זו שטות, מהיחס לעצם של קנט מגיעים לכל המחלות של אומות העולם. (אמנם גם במה שהוא צודק, זו עדיין לא המלכות שלנו, זו לא כנסת ישראל, וזה לא שכל צלול).

שלוש השניות הן מושגים כמו עולם הבא, או ממדים מסוימים של הפילוסופיה שעסוקים למשל בצדק, 'חכמה בגויים תאמין'. אלו דברים טובים, אין בהם בעיה, אבל בגלל שהשושים שלהם הם איסור גמור, אז גם את המידות צריך לבשל היטב. למשל ספירת התפארת מאחדת ממדים שונים, כמו דיאלקטיקה. אבל אצלם היא תהיה עמוסה בשנאת האחר.

התוצאה של עולם המחשבה והמוסר של התרבות האנושית היא ארבעת הדברים המלוכלכים, דברים מלוכלכים הם דברים חסרי טעם, 'שאינן ערך לא להם לא לתוצאותיהם', ארבע התחתונות הן היסודות החברתיים, היסודות החברתיים מלוכלכים. בקדושה לכל דבר יש ערך – אלו יסודות הלכתיים, כל דבר מדויק, אין ברכה לבטלה. כך למשל השבת עמוסה לא רק במשמעות הכוללת שלה, אלא גם בדיוק המפורט שלה, איך כל דבר צריך להראות, איך כל דבר משמעותי. ולא רק זה, גם ימי החול מקבלים את המשמעות מהשבת.²¹ בעם ישראל ארבעת הממדים הנמוכים מתארים את האהבה הגדולה לעולם, בעולם הזה ניתן לממש את הבחירה, לממש את עיקר הדמות. ההוד מבטא איזה תוכן אנחנו נוסכים לתוך החיים עצמם. 'לא תהו בראה, לשבת יצרה', יש מצווה להרבות ולהשלים את העולם, להיות שותפים בעולם.

²⁰ אגרות ראייה א, אג' מ, (סוף עמ' מז).

²¹ עיין עין איה שבת, פרק שני, רעה.

'כל מעשיו בהיותם לשם שמים אינם מניחים מאומה להעזב מחוגם'. ההסבר לביטוי 'כל מעשיך יהיו לשם שמים', איננו שבכל מה שאדם עושה הוא יזכור את הקב"ה, גם בזמן האוכל ובכל עיסוק, הסבר כזה הוא סוג של 'ביטול', שהאדם נעלם. כאן משמע הפוך, שכל דבר צריך להיות בעל ערך, לכן כשאדם אוכל שיאכל כמו בן אדם כיוון שהאוכל הוא אור אלוהי – כל דבר שאדם עושה צריך להיות בעל משמעות מוחלטת ואבסולוטית.

'מבט כזה על קודש החיים, מעלה את האדם ומגדלו מעל כל המעשים הדמיוניים והשפעותיהם'. גם ההוד פועל בתוך הדמיון. אבל כאן הרב מתכוון לדמיון במובן השלילי שלו, הדמיון שהתרבות האנושית מתמכרת עליו. מי שמתמכר לדמיון, בדרך כלל מתמכר למציאות איך שהיא נראית במובן הנמוך שלה, יש בה הרבה חרסים מלוכלכים, ויש בה הרבה שמרי יין, הכל מלוכלך ומטונף, נודף ריח של שירותים²². בעם ישראל אין חספא, התורה נכנסת לתוך הקרביים של האדם כדי לטפל ולתת משמעות.

החסד

החסד הולך ומתרחב, מסתעף גם במקום שאין לו מקום, להביא גם שם איזה סילוד נגד אכזריות שאין מנוס ממנה על פי הטבע וסדר החיים.

החסד הוא התכונה של עם ישראל²³. לא נאריך בזה כרגע, אבל אפשר לשים לב שיש כאן ביטוי חריף – החסד נכנס גם ל'מקום שאין לו מקום'. מקום שאין לו מקום זה השירותים, החסד נכנס גם לשם²⁴.

העולם האלילי

נעבור לפרק אחר בו הרב עורך השוואה בין העולם האלילי, העולם הדתי ועולם האצילות. הוא יעזור לנו להבין את היחס לעולם הזה, כשהוא מואר על ידי ההוד²⁵.

העולם האלילי, העבר וההווה, עד כמה שהוא קיים, בכלול או במקצתו, בין השדרות האנושיות, שואף הוא להיות קשור אל הטבע כמו שהוא,

²² מספרים שכשהרב היה הולך ליד כנסיות הוא היה מריח ריח של שירותים. הוא לא מתכוון לשירותים יש ריח של שירותים, הרי זה דבר ברור, הוא מתכוון לומר שלכנסיות, לאולמות היפים, להיכלות הגאווה שלהם, שם יש ריח של שירותים.

²³ עולת ראייה ב, עמ' רסד, 'כל דכפין'.

²⁴ בדרך כלל אסור ללמוד תורה בשירותים, לכן אין שום הגנה במקום הזה. החסד הוא הצלם אלוהים של האדם שנכנס איתו גם למקומות האלו ומגן עליו. [א.ש.ל.]

²⁵ גם בלבוש ההוד ב הרב הסביר את הפרק הזה ולמרות הכפילויות הרבות השארתי את הדברים.

בכל פנימיות נפשו ורוחו. החיים הטבעיים, בכל עזם, בכל קסמיהם,
הם מגמתו האחרונה.²⁶

הרב לא מתכוון שהעולם האלילי שואף אל הטבע במובן הנמוך שלו, אלא במובן הכי מפואר שיכול להיות, העולם האלילי רוצה את עשר הספירות של העולם. הוא שואף אל הטבע במשמעות עמוקה, רחבה ומשחררת, כמו שמופיע בתרבויות במובן הכי עליון. 'נפשו ורוחו' הם אומנות ומדע, האומנות שייכת לארבעת הספירות המלוכלכות, זו הנפש שלהם. רוחו יכול להיות הספירות של גח"ת.

הסיבה שיהודי ישראלי לא הולך לצרוך את האומנות שלהם, איננה בגלל שהוא לא אוהב אומנות אלא בגלל שמסריח שם, זה מקום מלא טינופת, כמו חרס שמנקים בו לאחר השירותים.

הרב מסביר²⁷ שחברה אנושית נוצרת מהדאגה לאוכל, כל יתר הדברים הם סובלימציה של אותו דבר – אכילה, שתיה, יצרים והנאה. גם אם נפשיט וננקה, תמיד ריח הבורסקי נודף משם – זה עולם הרוח שלהם. אבל חשוב להגיד שיש בזה קסם ויופי, זו הכוונה 'בכל עזם ובכל קסמיהם'.

אנחנו רואים את הטבע עם שמריו, והשמרים הללו, לא פחות ממה שהם קיימים במושג הגשמי, עומדים הם במושג הרוחני, במוסר, במהלך המחשבה והרגש, בסידור החיים החברתיים, ביחש איש לאיש ועם לעם, ובחזיון היותר עליון, על דבר גורל ההויה בכללה, ועל דבר הגורל של האישיות העצמית, של מה שהוא נצח וקיים ביחש להמהות האמיתית של העולם והאדם.

השמרים מבטאים את הקליפה המקבילה לספרת הנצח. הנצח במובן של התמדה (נצחיות) קשור לתולדות של האדם, כיוון שאדם שאין לו תולדות לא לוקח חלק בתהליך ההיסטורי החברתי. ממילא הנצח קשור מאוד ליצר המין שהוא אמור להביא את התולדות של האדם. אבל אצלם זה יהיה קשור לכך שבסוף הבן הורג את האבא, כלומר, במקום להוליד מקומות אמיתיים, הוא מוליד פירוד. שמרים שבאים לבד הם החלק הרע של היין²⁸, זה קשור ל'דיוניסוס'²⁹ האל השיכור, השיכרון אצלו הוא החופש במובן שהחיים הם חסרי מעצורים. בכל מקרה השמרים מבטאים את העולם של המוזיקה והשמחה.

²⁶ קובץ ג, נה.

²⁷ אורות התחיה, פרק י.

²⁸ מדובר על שמרים כשהם ללא יין, אבל שמרים שנמצאים ביין הם נצרכים כדי לשמור על היין. יין הוא דבר טוב, הוא מביא שמחה והשמרים נמצאים כדי ליצור את התסיסה. (אורות התחיה, פרק כ).

דברי הרב כאן קצת מזכירים את רשב"י³⁰. כך רשב"י טוען, נכון שהם עושים גשרים שווקים ומרחצאות, אבל הכל בשביל להעמיד בהם את הזונות. גם בתרבות הכי מפוארת, בלב שלה שוכנת הפרדיגמה הזו, והפרדיגמה הזו משפיעה על הכל, לא תמצא נקודה שלא מושפעת מממנה. נקודת ההתחלה היא הנטייה הדתית שלהם, שאין יחס לכתר, ממילא המשמעות היא שגם כל יתר המדרגות הן חסרות משמעות וערך.

הערכים של החיים, מהו עיקר וטפל, מה היא המגמה ומה הוא האמצעי והמכשיר, כל אלה יש להם מצד ההשתקעות במעמקי הטבע משפטים מיוחדים, שמובן הדבר שיש בהם כח וחיים, יחד עם סרחון של רשעות, ושטוש אידיאליות של עדינות עליונה. הרע והכיפור ששוויים הם במעמקים של הטבע, עושים הם את פרים, מוציאים גפן סדום, ומפריים שדמות עמורה.

העולם הדתי

אם אותו הקישור העליון, העומד למעלה מהטבע עם כל תערוכות זוהמתו, לא היה מאיר בעולם, לא היתה כל תקווה לאצילות וגדולת רוח, יושר שלם, והכרות ברורות לטוב, ולאמת עליונה המתאחדת עם צדק טהור, להיות מופיעים בעולם להגיה חשכו.

אני מבין שהרב לא התנגד לשיטה הפילוסופית הדתית הרליגיוזית של האדם, להיפך בלי זה האדם היה עוד יותר נורא.³¹ כוונתו היא שלמרות שבעצם לפילוסופיה ולמחשבות הדתיות לעולם יהיה את האופי של גפן סדום, שהיא יין רע, למרות זאת, אם לא הייתה להם פילוסופיה ומחשבה דתית (שהם החב"ד שלהם) המצב היה עוד יותר גרוע. כך גם בהסבר על ה'אישתא צמירתא'³², הרב מביא שם שיש שיטה צמחונית שרוצה לרפא את הקדחת, ולמרות שהרב מתנגד לשיטה זו, הוא מסכים איתה יותר מאשר הוא מסכים עם שיטת אחרות. הצמחונות היא בעצם התפיסה הדתית³³, היא הדחיקה את הרע למטה. הדחקה זו עדיפה על פני מה שהיה קורה לולא העולם הדתי. אמנם התהליך של 'מות האל' והעולם המודרני היה הכרחי, לכן הרב היה בעד כפירה³⁴, כיוון שהכפירה מנקה את העולם,

²⁹ עיין ב'הדימיון כאספקלריה של המציאות', עמ' 10.

³⁰ שבת, דף לג, עמוד ב. אין איה שבת, פרק שני, רסא.

³¹ בדומה הרב מתאר מהי תרבות שאין בה פילוסופיה. אורות, ישראל ותחיתו, פרק יז.

³² עין איה שבת, פרק שיש, פד. [השיטה הצמחונית נקראת שם 'המדה הרכה'].

³³ אורות, ישראל ותחיתו, טו.

³⁴ מאמרי הראיה, עמ' 10; וכן במקומות רבים בקבצים למשל: א, סד; א, קז; א, שצח; ב, שמח; ו, רז; ח, רכא.

אבל יכול להיות שהמחיר נורא ואיום, כך למשל התוצאה של מה שניטשה הרגיש ודיבר הייתה הנאציזם.

הרב אומר במפורש: 'אם אותו הקישור העליון, העומד למעלה מהטבע עם כל תערובות זוהמתו לא היה מאיר בעולם, לא היתה כל תקווה'. נכון שהטבע נשאר מזוהם, לא ניקנו אותו וגם אין כלים לנקות אותו, אבל בכל זאת הגעגועים של האדם למושגים נצחיים, למושגים שהם למעלה מהטבע עם כל תערובת זוהמתו, עידנו אותו ונתנו לו תקווה.

הרב מתאר באופן חיובי את ההשפעה של עם ישראל על התרבות האנושית.^{36,35} התרבות האנושית קיבלה את התכונה הישראלית בכלי שני ושלישי, ועיוותה אותה, ואפילו קמה להרוג את עם ישראל שהוא המקור של התופעה הזו, בכל זאת היה לזה ערך ומשמעות, ולולי זה המצב היה יותר גרוע, הכל היה נופל לתחושות ולתסביכים ולמין כבדות.

העולם שלמעלה מן הטבע

אבל כשם שגדול, רחב, עמוק, רם ונערץ הוא הטבע, בכל הקיפו ובכל העושר הגדול של מכמניו החמריים והרוחניים, כן, ועוד באין ערוך יותר מזה, עומד על גביו העולם הגדול שלמעלה מן הטבע, העולם שהוא כולו אצילות וטוהר, הר ד' ומקום קדשו.

גם כאן אפשר לראות שהרב כלל לא לזלזל בחיים הטבעיים, הייתה לו הערכה עצומה לארבעת הספירות התחתונות. בכל זאת הסוגיה המרכזית שעם ישראל בונה היא עולם הבא. עולם הבא איננו כשאדם מת, עולם הבא הוא היחס לממדים כוללים, לממדי עומק, ולממדים אלוקיים. זו הנקודה של ההוד – היחס לשכל העליון, היחס לשכל הצלול.

עולם הבא הוא עולם אדיר, הוא הופעת הנשמה, והיחס אליו מאפשר לקבוע ברכה ולגדל את הקב"ה – 'ברכי נפשי את ה'', 'ה' אלוהי גדלת מאוד'. בלי עולם הבא אין שום דבר, רק אחרי שיש עולם הבא יש גם עולם הזה ותחיית המתים.³⁷ גם כשהרב מתאר את החשיבות של תחיית המתים וכמה נורא לכפור בה, הוא כותב שהכפירה בעולם הבא הרבה יותר גרועה, כיוון שממנו בה שורש המדע ושורש התבונה. לכן עולם הבא חשוב לא רק ליום המיתה, אלא כל רגע ורגע בחיים. כך למשל רבי עקיבא, כשהוא אומר 'כל ימי חיכיתי לרגע שאוכל

³⁵ למשל בעין איה שבת, פרק שני, פ.

³⁶ יש גם את הצד השני, שהרב מתאר כמה התופעה הזו נוראית. וכמו שכותב הרצ"ה באגרת שזו 'טעות היסטורית' (צמח צבי, אגרת עזא). אלו שני צדדים. (עיין על כך ב'לבוש ההוד ב', עמ' 8).

³⁷ עין איה ברכות, פרק ראשון, קמב.

למסור את הנפש', אין הכוונה שהוא חיכה למות, להיפך הוא רצה לחיות את כל החיים שלו באופן נשמתי, שהנשמה תאיר בו.

אותו הדבר היא 'אצילות'. כשהרב מתאר שהעולם העליון הוא אצילות, אצילות איננה רק הקומות העליונות של הסולם, אצילות היא איך שכנסת ישראל חיה את העולם, היא נמצאת איתנו בעולם הרגשי, והיא באה לידי ביטוי במצוות כגון קריאת שמע, ציצית, שבת.

עכשיו הרב מתאר בעייתיות מסוימת שיש בעולם הבא:

מפני העומק והגודל של כל אחד מהעולמים הללו, שהם כהררי אל לרום וכתהום רבה לעומק, כיון שהאדם מתקשר באחד מהם, הרי הוא מושכו אליו, עד שהקשר שלו עם העולם האחר מתרופף ונחלש. כך היא המדה בעולם הטבע, וכך היא המדה בעולם האצילות שלמעלה מן הטבע.

כשהרב מתאר את המתח שיש בין העולם הזה לבין העולם הבא, הוא מתכוון במובן החיובי, זו לא נצרות, אלא אנשים שחיים את עולם הבא, ואנשים שחיים את עולם הזה במובן הגדול. יש מקום נוסף³⁸ בו הרב מתאר שאנשים מאוד רוחניים מאבדים את הממשות של העולם, גם שם הוא לא מתכוון לנזירים שאומרים עזב ה' את הארץ – הם מתעסקים בעולם טרנסצנדנטי שהוא עולם חסר משמעות. הרב מתכוון לדמויות שיודעות לגדל את ה' בדעת אלוקים, שיש להם את הבחינה של עולם הבא, אבל חסרה להם השייכות לעולם הזה. אלו שני צדדים של גדלות בתורה. מתואר כאן מתח אמיתי חיובי ולא מתח של נזירים.

לדוגמה אלו יכולות להיות דמיות שאומרות שארץ ישראל היא ארץ שעניי ה' בה מראשית שנה ועד סוף שנה, והמשמעות של זה היא שיש רק ניסים ואין טבע. הן כל כך רואות את הגודל של עולם הבא ושל העולמות הפנימיים, עד שהן מאבדות את הערך לעולמות שלנו. אלו יכולות להיות גם דמיות יותר גדולות, כמו נביאים ואנשי בית ראשון, שלגביהם ההלכה הייתה ניסטר³⁹, כיון שהייתה שם הארה מאוד גבוהה של השראת שכינה ודבקות. קשה לתאר את הגודל של הדמויות האלו⁴⁰. לעומתם הדמיות של בית שני, הן דמיות יתומות, דמויות שלא קיים להם יחס לעולם הבא – ומתוך תחושת היתמות, נבנה אצלם היסוד ההלכתי⁴¹.

³⁸ אורות הקודש א, עמ' רעח.

³⁹ אורות, עמ' קי. 'כל אותה הפרטיות המעשית ... אשר מקדם נתגלתה ונתקימה בחיים מתוך הופעה האידיאה האלוהית, בתור נשמת האומה הכללית וכלולה היתה באוצרה העליון ולא היתה ניכרת וכולטת כלל...'

⁴⁰ יש סיפור על אחד מגדולי ישראל שראה נשמה של יהודי מבית ראשון, שהוא היה אחד מאלו שהרגו את הנביא זכריה. הוא הסביר לו שהם רצו שזכריה יכבוש את נבואתו ובכך יציל את בית המקדש. אמנם נביא שכבש נבואתו חייב מיתה, אבל גם הנבואה לא מתקיימת, והם רצו שהוא ימסור את הנפש למען בית המקדש.

⁴¹ עולת ראייה א, עמ' קנב, 'אביי'.

אבל חולשה אנושית היא מה שלא יכול לקשר את עצמו יפה יפה עם הערכים כולם של שני העולמים, והרי הולך הוא האדם ומשתלם, הולכות הן הנשמות ומתבסמות, עד שיסתגל סוף סוף האדם להזיו המלא ולחוסן השלם של קוממיות, שהוא מצב של שתי קומות, קומת הטבע וקומת האצילות, בכל מלואם ושלמותם.

שתי הקומות, אינן אחת מעל השניה, אלא אחת ליד השניה. היכולת לראות את שני הקומות האלו באה מהשכינה, השכינה חושפת את העומק הסגולי שיש לאדם. הסגולה איננה בעליונים, הסגולה היא כמו הלא מודע שמלווה אותנו תמיד.

האדם שלאחר החטא, שנטלו ממנו אורותיו, זיוו, חייו, קומתו, וכל יתרונותיו העליונים, נפל בפלחן הטבע, ואור האצילות הלך ונתרחק ממנו. נתקשר האדם עם הטבע, נתקשר עם טובו ועם רעתו. בא ישראל לעולם, התחיל לגלות אותו האור הגדול המנצח על הטבע, העומד ברוממות עדניו והדר זיוו. המגמה היא לתמם את שני החזיונות, הטבע והאצילות, אבל לא בא עדיין תור הגמר. רוחק ישראל מן הטבע, נעשה רפוי בקישורו אליו, ומצא את עצמו לקוי לעומת גויי הטבע. קנאת ריווי משאלות הבשר והטבע, בכל אוצריו, בכל יפעות קסמיו, הסיר אותו מן המסילה, ועד כה לא באה הרפואה השלמה לעולם.

כל מה שלמדנו היה בשביל המשפטים הבאים :

הננו הולכים ומתקרבים אל המטרה, חוזרים ומזדרחים עלנו קסמי הטבע, אחרי שכבר דולדל איגודינו עמו, חלקים רבים מאתנו נצדים ברשתו, והטובים והנבונים מעלים פנינים, מתקרבים אל הטבע ביפעת האצילות, מקשרים שמים וארץ יחד, מראים שאיפה של התקשרות מעשית, רצונית ואידיאלית, עם הטבע, בצביון יותר שלם מכל עם פולח לטבע, הנטול מאור האלהי העליון המרענן אותו. הוד הגדולה הזאת גנוזה היא במשיחיות הישראלית, שהיא מלכות שמים וארץ יחדו, גילוי אור ד' עושה שמים וארץ, הקורא אליהם ויעמדו יחדו.

'קסמי הטבע' הם היופי של הטבע עם כל העושר שלו, כמו שהעולם האילי חי את הטבע. לכן אנשי העלייה השנייה אהבו מאוד את ניטשה⁴², הם רצו לחזור לעולם של 'דיוניסוס' ו'אפולו' – ואפילו במובן הרבה יותר עשיר, כיון שעם ישראל יודע לאהוב את הטבע

⁴² דעה שמקובלת על הרבה מהחוקרים, למשל פרופסור יעקב גולומב.

יותר משהם אוהבים את הטבע. כך הרב מתאר גם את ארץ כנען⁴³, היא ארץ שהיא גם כנענית וגם קשורה לאביב, כל הזמן יש בה אביב.

יש תיאור דומה של הרב⁴⁴ על שלושה סוגי נשמות שיורדות לעולם. יש שם שני סוגי נשמות שבאות לעולם מכיוון שהן מאוהבות בו: סוג אחד הן נשמות של רשעים שאוהבות את העולם סתם כי הן גרגרניות. אבל יש גם נשמות של צדיקים שאוהבות את העולם, אלו נשמות של אמנים גדולים, הן מכירות טוב מאוד את העולם הזה ואת ההנאות שיש בו ולפעמים הן נופלות ואחר כך חוזרות בתשובה. אלו נשמות שמכריעות את העולם לכף זכות – גדור פריצי בכן פריצי⁴⁵. המשיח בא מפרץ, בגלל שבעצם יש לו את כל הרוחב של העולם – לא אלפיים אמה, אלא י"ב מיל⁴⁶.

'מתקרבים אל הטבע ביפעת האצילות'. יפעה היא יופי והופעה, היא כמו חכמה ובינה. כאשר אנחנו מגדלים את העולם ('גדל אלוקים חי'), אנחנו חושפים היפעה שלו.

'מקשרים שמים וארץ יחדיו'. זו בדיוק הנקודה שאין חספא, כיוון שהכל מואר ביפעה של האצילות.

'הוד הגדולה הזאת גנוזה היא במשיחיות הישראלית, שהיא מלכות שמים וארץ יחדיו'. הוד הגדולה היא הנושא שלנו, זוהי השלמה, היא לבוש שבא לאחד את העולמות, ואז במקום קליפות של טומאה, יש עשר ספירות של קדושה במובן הכי רחב – 'עוטה הוד אור כשלמה'.

חתימה – תחיית המתים

את כל המהלך הזה עשינו כדי להסביר את האופי של הנס שמאיר בגאולה. הוא קשור הרבה ליפעה, ליופי וההופעה ביחד. אנחנו מדברים על נס שהוא יוצר מקום, המשמעות של הנס היא לקחת את העולם הזה ולהאיר אותו באור של ההוד, הדבר הזה הופך את אותו להיות מקום גדול יותר.

'עוטה הוד אור כשלמה', הוא אור של תחיית המתים. זהו מצב שבו עולם הבא לא רק בא מלמעלה ומאיר בעולם הזה, אלא שילוב של שניהם ביחד, שגם עולם הזה מתחייה ומאיר⁴⁷.

⁴³ עולת ראייה א, עמ' לז-לח, 'היום', 'והיה כי יביאך'. עיין גם בעמ' מ, 'והיה כי יביאך'.

⁴⁴ שמונה קבצים, קובץ ה, קצב.

⁴⁵ אורות התשובה, פרק ד, ח. (הביטוי מתוך הפיוט 'שעה נאסר' שבסליחות ל"ז בתמוז).

⁴⁶ אורות התחייה, פרק טו.

⁴⁷ זה הפשט לכך שהמלך חזקיה התפלל על 'עסקי קיר' (עין איה ברכות, א, קמב) – זו תחיית המתים, שהעולם הזה מקבל משמעות מוחלטת. גם בעקדת יצחק (עולת ראייה א, עמ' צא), כשאברהם שם את יצחק 'על המזבח, ממעל לעצים' – הרב מסביר שיש יחס ישיר למזבח.

השילוב של שתי העולמות ביחד, והיכולת לאחוז בשניהם יחדו, שהעולם הזה נותן ערך לעולם הבא – זה הנס של תחיית המתים. תחיית המתים היא כשאין חרס בעולם, כיוון שהוא כולו משמעותי.

ההבדל בין המכשפה לבין רב חסדא הוא, שהיא הווה את העולם הזה כמלוכלך ומכוער, ורב חסדא חווה את עולם הזה כהוד אלוקי. רב חסדא נותן לעולם את אור תחיית המתים, הוא בעצם נותן לעולם הזה משמעות שאין בו חרס, שכל מה שיש בו הוא אבסולוטי ומוחלט.

זה בדיוק מה שהרב כותב כשהוא מסביר את תחיית המתים.^{48,49,50} זו אמנם לא תחיית המתים ממש, אבל זה ממש האור של תחיית המתים, זה מה שמדינת ישראל באה להיות.

⁴⁸ עין איה ברכות, פרק ראשון, קמב.

⁴⁹ קשור גם להסבר של הרב על האהבה לארץ במובן החומרי (עין איה ברכות, ו, מ). שם הוא כותב שצריך רגלי ברזל, צריך חוזק גופני כדי לקבל את המעלה הזו. ההסבר לכך הוא שהרגלים יפות, הם אלוקיות – הקומות התחתונות לא מלוכלכות.

⁵⁰ באופן דומה הרב עונה לרב חרל"פ. אחרי הצהרת בלפור הרב חרל"פ ציפה שכל עם ישראל כבר יחזור בתשובה. הרב עונה לו שהוא לא רוצה שעם ישראל יחזור בתשובה, הוא אומר שאם כל עם ישראל יהפוך לבחורי ישיבה הרי זה קיצוץ בנטיעות. 'קיצוץ בנטיעות' זה ביטוי חריף. הסיבה היא שצריך להגיע למצב שחיי החול יהיו אלוקיים, שעולם הזה ישאר עולם הזה, אבל הוא יהיה לבוש של הוד של הקב"ה. (אגרות ראייה ג, אג' תשנג).